

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота бакалавра

з теми: **«Шарль де Голль: соціально-політичний портрет»**

Виконала:

студентка IV курсу, 41 групи
напряму підготовки 6.020302 Історія*
денної форми навчання

Савосто Вікторія Володимирівна

Науковий керівник:

старший викладач

кафедри всесвітньої історії

Верстюк Володимир Вікторович

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Історична наукова література.....	6
1.2. Джерела вивчення проблеми.....	11
РОЗДІЛ II. СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ШАРЛЯ ДЕ ГОЛЛЯ.....	16
2.1. Дитинство, юність, старт військової кар’єри.....	16
2.2. Формування особистісних світоглядних та ідейно-політичних орієнтирів.....	20
2.3. Німецький наступ на Францію 1940 року та вихід генерала де Голля на політичну арену.....	24
РОЗДІЛ III. ОЧІЛЬНИК ФРАНЦУЗЬКОГО РУХУ ОПОРУ.....	28
3.1. Створення та початкова діяльність «Вільної Франції».....	28
3.2. Основні напрямки зовнішньополітичної діяльності Шарля де Голля.....	31
3.3. Відновлення Французької держави та тимчасовий відхід від політичної арени.....	34
РОЗДІЛ IV. ШАРЛЬ ДЕ ГОЛЛЬ НА ПОСТУ ПРЕЗИДЕНТА V РЕСПУБЛІКИ.....	41
4.1. Врегулювання алжирського питання та дипломатія Французької республіки.....	41
4.2. Назрівання кризових явищ у суспільно-політичному житті та відставка президента.....	48
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	58
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність роботи. Коли під час Другої світової війни знесиленій окупацією Франції потрібен був сильний і харизматичний лідер, здатний дати людям надію на визволення від фашизму, на допомогу своїй країні прийшов Шарль де Голль (1890-1970). Йому вдалося врятувати свою батьківщину від німецьких окупантів, вирішити проблему незалежності Алжиру, повернути Франції її колишню славу і міжнародне визнання завдяки жорсткій і незалежній політиці, спрямованій на підтримку світового статусу своєї країни. Коли весь світ вступив в епоху «холодної війни», де Голль зайняв нейтральну позицію. Він намагався повернути європейську політику в колишнє русло, коли запорукою миру вважалися добросусідські відносини між державами. Шарль де Голль виробив власний політичний курс, який відрізнявся від класичної капіталістичної моделі. Будучи талановитим теоретиком військового мистецтва, він зумів привести свою країну до перемоги там, де їй звидусіль загрожувала поразка. Не будучи економістом, він двічі приходив до влади і зумів вивести країну з глибокої кризи. За вісімдесят років свого життя цей політик зумів стати найбільшим героєм Франції після Жанни д'Арк.

Дослідження діяльності Шарля де Голля є гостро необхідним з огляду на сучасну ситуацію в Україні. Попри те, що наше суспільство прагне до змін та утвердження державності, на жаль серед сьогоденішнього політичного істеблїшменту немає постатї, яка б реалїзувала де голлівський курс в Україні.

Особливiстю проблеми є вiдсутнiсть наразi ґрунтовних вiтчизняних моноґрафiй та книг українських авторiв. Вiдтак бакалаврське дослідження має елементи новизни, адже є спробою авторського узагальнення й структурного аналізу доступних зарубiжних джерел та наукової лiтератури.

Об'єктом дослідження є суспiльно-полiтичний розвиток Францiї перiоду 1920-1960-х рр.

Предметом дослідження є життя та полiтична дiяльнiсть Шарля де Голля, формування його свiтоґляду, дiяльнiсть на посту президента Францiї.

Хронологічні межі роботи охоплюють 80 років: з 1890 р., тобто з моменту народження генерала і до його смерті – 1970 р.

Мета роботи полягає в аналітичній характеристиці ключових моментів життя Шарля де Голля, з'ясуванню державницького світогляду, визначенні здобутків і прорахунків політичної діяльності та як вони впливали на розвиток Франції.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати джерельну базу та стан наукової розробки теми дослідження;
- охарактеризувати становлення особистості та формування світоглядних ідей генерала де Голля;
- висвітлити його політичну діяльність, як очільника руху Опору у Франції;
- простежити основні аспекти становлення першого президента V Республіки.

Методологічною основою бакалаврської роботи є принципи історизму, наукової об'єктивності, конкретності. При підготовці роботи було використано: історико-типологічний метод, спрямований на визначення сутності історичних явищ і фактів, виявлення загальних, схожих ознак у тих чи інших явищах, це стосується виходу Шарля де Голля на політичну арену, його міжнародні відносини, Конституцій Четвертої та П'ятої республік, правлячих режимів у Франції; історико-генетичний метод, який послідовно розкриває закономірності, властивості, функції досліджуваної дійсності, самого об'єкта дослідження в процесі його історичного розвитку, тут варто наголосити на простеженні життєвого шляху генерала: його виховання батьками, успіхи у навчанні, військової служби, участі у Першій та Другій світових війнах, перших кроків як політика, самостійне вирішення важливих питань відносно розвитку Франції, написання різних праць, діяльність на посаді Президента П'ятої республіки, дипломатія та останні роки життя; історико-системний метод, він же метод системного аналізу, що дозволяє

досліджувати предмет, явище як єдине ціле, що складається з взаємопов'язаних елементів, підсистем, компонентів і при цьому отримати цілісну комплексну, структуровану картину минулого; просопографічний метод, який передбачає розгляд історичних осіб не як окремих персонажів, а як членів певного колективу, тобто у дослідження можна побачити ставлення до Шарля де Голля його родичів, друзів, опонентів та керівників інших держав, простежити вміння стояти на своєму та водночас домовлятися у тій чи іншій ситуації.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання зібраного у ній фактологічного матеріалу, основних положень і висновків для підготовки студентами семінарських занять з курсу «Новітня історія країн Європи та Америки», написання рефератів, есе, курсових робіт, а також в навчальному процесі викладання всесвітньої історії в загальноосвітній школі.

Апробація результатів дослідження. Автором підготовлена доповідь на студентській конференції у квітні 2019 р., яка у формі статті буде опублікована у збірнику студентських робіт.

Структура роботи відповідає поставленій меті та основним завданням дослідження, складається зі вступу, чотирьох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел та літератури (57 позицій) і додатків. Загальний обсяг роботи складає 63 сторінки.

ВИСНОВКИ

Генерал Шарль де Голль досі залишається однією із найзагадковіших і суперечливих постатей в новій історії Європи. Його методи неодноразово використовували багато політичних діячів, а його ставлення до обов'язку, до життя, до себе, прагнення і переконання стали прикладом для цілих поколінь.

XX ст. відрізняється насиченістю подій в історичному аспекті. Тож історія Франції цього періоду не є виключенням. Так як Шарль де Голль є видатною постаттю, то ця тема є достатньо досліджувана. Про нього почали писати ще за життя. В усьому світі існує сотні книг та тисячі статей присвячені Шарлю де Голлю та його політичній діяльності. Звичайно, в першу чергу це французькі дослідники і письменники. Але окрім них є ще англійські, радянські, сучасні російські, українські історики. Значний вклад в дослідження зробила М. Ц. Арзаканян, яка намагалась проаналізувати роль Шарля де Голля в історії Франції, значущість його постаті. Дослідник А. Вюрмсер намагався показати прихід до влади Шарля, дав оцінку діям голлістів, обґрунтовував свої міркування фактами. Г. Дутчак розкрила особливості управлінського характеру лідера французької нації, його міжнародні погляди.

Щодо джерельної бази, то розглядаючи дану проблему було використано мемуари Шарля де Голля в 3-х томах, архівні документи Франції, мемуари В. Черчілля. При дослідженні використано також було Конституцію Франції, яка була прийнята в 1958 р.

Великий вплив на формування особистості де Голля зробила насамперед духовна атмосфера сім'ї. Його батьки, люди консервативних політичних поглядів, змогли виховати сина справжнім патріотом і вселити йому думку, що життя він повинен присвятити служінню батьківщині. Де Голль отримав прекрасну гуманітарну освіту в коледжі єзуїтів. Потім він закінчив відоме військове училище у Сен-Сір, став офіцером французької армії, брав участь у Першій світовій війні. Світогляд і світосприйняття майбутнього політика

складалися під впливом його відомих сучасників: філософів Анрі Бергсона та Еміля Бутру, письменника Моріса Барреса, поета Шарля Пегі.

У міжвоєнний період де Голль багато писав. Його перу належить чотири книги: «Розбрат у стані ворога», «На вістрі шпаги», «За професійну армію», «Франція і її армія», численні статті, записки, нариси. Автор присвячував свої праці перш за все військовим проблемам.

Аналізуючи значну міжвоєнну письмову спадщину майбутнього генерала можна скласти уявлення і про його суспільно-політичні погляди. Цілком очевидно, що ще до 1940 р. він став твердим прихильником ідей французького націоналізму і сильної виконавчої влади. У книгах де Голля висловлено також його життєве кредо. У них простежується автопортрет майбутнього генерала. Перед нами людина великих амбіцій і честолюбних прагнень, готова боротися за реалізацію своїх ідей і переконань і постати перед судом історії.

Друга світова війна, на початку якої де Голль став генералом, перевернула все його життя. Він здійснив справжній подвиг, поставивши себе вище обставин і фатальної долі батьківщини. Де Голль рішуче сказав «ні» перемир'ю, укладеного маршалом Петеном з нацистською Німеччиною і сам вилетів у нескорену Англію, щоб боротися за звільнення Франції. 18 червня 1940 р. генерал виголосив на лондонському радіо історичну промову до своїх співвітчизників, в якій закликав їх не складати зброї і приєднатися до нього і заснованої ним в еміграції організації «Вільна Франція».

Війна перетворила де Голля в політика. Він вів важку боротьбу не тільки за визволення Франції, а й за власне визнання. Де Голль наполегливо доводив союзникам, що лише очолювана ним «Вільна Франція» – справжня представниця французького народу, а уряд Віші – незаконний. Генерал намагався всіма силами повернути Франції її міжнародний авторитет. Однак Великобританія і США довгий час вважали претензії де Голля необґрунтованими.

У такій складній ситуації голова «Вільної Франції» обрав наступну тактику. По-перше, він прагнув до зближення з Радянським Союзом і розвитку відносин з ним. Генерал вважав, що підтримка Радянського Союзу підвищить його особистий престиж в очах Англії і США. По-друге, де Голль вирішив підпорядкувати «Вільній Франції» сили внутрішнього французького опору ворогу. Коли йому це вдалося, він постав перед союзниками в якості єдиного й незаперечного лідера руху Опору. У 1943 р. генерал став головою Французького Комітету національного звільнення, а в 1944 р. – головою Тимчасового уряду Франції. У роки Другої світової війни зародився голлістський рух, коли у де Голля з'явилися перші прихильники. В рамках створеної генералом «Вільної Франції», він зібрав людей, об'єднаних однією метою – боротися за визволення батьківщини.

Генерал очолював повоєнний Тимчасовий уряд майже півтора року. Під його керівництвом уряд провів цілу низку важливих заходів. Однак де Голль не зміг «знайти спільну мову» з політичними партіями Франції. У січні 1946 р. він добровільно залишив свій пост, розійшовшись докорінно в поглядах на державний устрій країни з представниками лівих партій. Вони ратували за повернення до політичної системи довоєнної Франції, при якій вся повнота влади належала нижній палаті парламенту. Де Голль заявив, що законодавчу і виконавчу владу потрібно розділити. Керувати державою повинен голова виконавчої влади, наділений найширшими повноваженнями. Так вперше була оприлюднена головна ідея голлізму – про сильну виконавчу владу [14].

Однак французи поки не вважали за потрібне прислухатися до думки свого знаменитого співвітчизника. На загальному референдумі, що пройшов у жовтні 1946 р. вони більшістю голосів проголосували за основний закон, висунутий Установчими зборами. Набула чинності Конституція 1946 р. і почала своє існування Четверта республіка.

Де Голль по суті залишився не при справах. Проте він не був самотній. Навколо генерала згуртувалися його прихильники. Всі вони називали себе голлістами і були готові слідувати за де Голлем далі. Серед них були такі

відомі в майбутньому політики як Жак Сустель, Мішель Дебре, Жорж Помпиду, Жак Шабан-Дельмас, П'єр Мессмер, письменник Андре Мальро.

Навесні 1947 р. генерал прийняв рішення почати політичну битву за втілення в життя ідеї сильної влади. Він заснував організацію Об'єднання французького народу (ОФН). Її основним завданням була проголошена боротьба за скасування Конституції 1946 р. і завоювання влади парламентським шляхом з метою заміни Четвертої республіки новим політичним режимом. З утворенням ОФН почався наступний етап голлістського руху. Де Голль став головою об'єднання. Під його безпосереднім керівництвом члени ОФН розгорнули активну політичну діяльність. Була остаточно розроблена ідеологія голлізму, що складалася з трьох головних компонентів – ідеї сильної влади і «національної величі» Франції, а також певної соціально-економічної політики.

На початку 50-х рр. відкривається нова сторінка в історії ОФН. Коли стало очевидно, що своєї мети Об'єднання домогтися не змогло, в рядах руху почалися розбіжності. Після серії конфліктів між лідером і його прихильниками де Голль в 1953 р. прийняв рішення про розпуск ОФН. Де Голль майже цілком відійшов від політики. Він жив далеко від Парижа в своєму маєтку Коломбе і присвятив себе написанню «Військових мемуарів». Генерал практично не втручався у справи голлістського руху. Фактично він виявився без лідера. Голлісти були представлені на політичній арені країни невеликою партією.

В останні роки Четвертої республіки найсерйознішою проблемою для всієї французької політики виявилася колоніальна війна в Алжирі. Вона буквально розколола як правлячі кола, так і всю країну в цілому на два табори. В один входили прихильники алжирських ультраколоніалістів, які відстоювали гасло «французький Алжир». Вони наполягали на продовженні колоніальної війни в Алжирі до переможного кінця. Представники іншого табору вважали, що треба почати переговори з Фронтом національного

звільнення Алжиру, покласти край пануванню там Франції і поступово перейти на шлях неоколоніалістських відносин.

Під впливом алжирських подій у французьких правлячих колах почали усвідомлювати необхідність звернення до де Голля. Сам генерал за підтримки своїх соратників вміло скористався цим і домогся згоди Національних зборів сформувати свій уряд на продиктованих умовах. Таким чином, голлісти зіграли важливу роль у катастрофі Четвертої республіки і, нарешті, разом зі своїм лідером повернулися до влади [47, с. 75].

Уряд де Голля в першу чергу розробив нову конституцію, яка значно розширила прерогативи президента країни (виконавчої влади) за рахунок парламенту (законодавчої влади). На загальному референдумі у вересні 1958 р. її схвалили 80% французьких виборців [17]. Таким чином, республіку парламентського типу змінила республіка президентського типу правління. Основний принцип ідеології голлізму отримав реальне політичне втілення. У Франції почала своє існування П'ята республіка [22, с. 83].

У грудні 1958 р. де Голль був обраний президентом республіки. На пост прем'єр-міністра він призначив Мішеля Дебре. Утвердитися при владі де Голлю і голлістському руху вдалося далеко не відразу. Серйозною перешкодою на шляху до цього стала «алжирська проблема». Вона як і раніше розділяла Францію. В алжирській столиці «ультра» і французька армія виступили проти курсу де Голля на надання Алжиру незалежності, організувавши антиурядові озброєні заколоти. На президента республіки було скоєно кілька замахів. Упродовж кількох років влада президента розхитувалася зсередини і ззовні. Під тиском де Голля до 1961 р. голлістська партія болісно звільнялася від прихильників ультраколоніалістів. Тільки після цього і лише з підписанням Евіанської угоди в 1962 р., яка вирішувала «алжирську проблему» де Голль і голлістський рух остаточно утвердилися при владі. Протягом президентського правління де Голля голлістська партія залишалася головною опорою виконавчої влади. Майже весь цей час ідеологія голлізму лежала в основі внутрішньої та зовнішньої політики Франції.

Однак у спокійні роки всі можливості і таланти де Голля не виявлялися у повній мірі, генералу завжди потрібна була криза, щоб явити світу, на що він насправді здатний. «Дирижизм» президентської влади в житті країни, врешті-решт, призвів до кризи 1967 р., а суперечлива зовнішня політика, яка полягала в тому, що він привселюдно засуджував небезпечні мілітаристські дії країн НАТО, підірвали статус де Голля на внутрішньополітичній арені.

У травні 1968 р. паризькі вулички були перегороджені барикадами, населення страйкувало, на стінах всюди висіли плакати «Пора йти, Шарль!». Вперше де Голль був розгублений. Після того, як парламент відкинув чергові законодавчі пропозиції генерала, він раніше терміну, 28 квітня 1969 р., вдруге залишив свій пост. «Французи, схоже, втомилися від мене», – сумно жартував Шарль.

У відставці, Шарль де Голль повернувся у Коломбе. Ніякої пенсії, охорони або пільг для себе він не просив. Помер де Голль 9 листопада 1970 р. Згідно із заповітом його поховали на маленькому місцевому кладовищі без публічних церемоній. Однак у траурних заходах у день похорону в Парижі взяло участь понад 800 тисяч осіб. Висловити співчуття прибули представники 85 країн світу.

«Жити і померти заради Франції» – життєвий принцип славетного полководця і людини, який створив П'яту республіку – генерала Шарля де Голля. Він по праву зайняв місце поруч з іншими видатними французами – Карлом Великим, Людовіком XIV і Наполеоном. Французи досі згадують про сильну руку цього президента, при якій Франція змогла відновити втрачені під час Другої світової війни позиції на світовій арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Опубліковані джерела:

1. Голль Ш. де. Военные мемуары: Единство 1942-1944 / Пер. с фр. Б. С. Вайсман, Н. М. Жаркова, Н. И. Немчинова и др. М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. 814 с. URL: <http://militera.lib.ru/memo/french/gaulle2/index.html>
2. Голль Ш. де. Военные мемуары: Призыв 1940-1942 / Пер. с фр. А. А. Анфилофьева, Ю. Б. Арзуманова, В. Г. Гак и др. М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. 814 с. URL: <http://militera.lib.ru/memo/french/gaulle/index.html>
3. Голль Ш. де. Военные мемуары: Спасение 1944-1946 / Пер. с фр. И. В. Ионовой, Д. Д. Литвинова, А. И. Щедрова. М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. 799 с. URL: <http://militera.lib.ru/memo/french/gaulle3/index.html>
4. Голль Ш. де. За профессиональную армию // Российский военный сборник / Под ред. А. Е. Савинкина. М. : Военный университет, 1997. Вып. 14. С. 50-129.
5. Голль Ш. де. На острие шпаги / Пер. с фр. О. Дубицкой. М. : Европа, 2006. 240 с.
6. Дубинин Ю. Дипломатическая быль. Записки посла во Франции. М. : РОССПЭН, 1997. 328 с.
7. Конституція П'ятої республіки (4 жовтня 1958 року) URL: https://pidruchniki.com/1393051858719/pravo/konstitutsiya_pyatoyi_respubliki_zhovtnya_1958
8. Черчилль У. Вторая мировая война: В 6 т. / Пер. с англ. под ред. А. Орлова. М. : ТЕРРА, 1998. Т. 2: Их самый славный час. 320 с.
9. Черчилль У. Вторая мировая война: В 6 т. / Пер. с англ. под ред. А. Орлова. М. : ТЕРРА – Книжный клуб, 1998. Т. 4: Поворот судьбы. 384 с.
10. Черчилль У. Вторая мировая война: В 6 т. / Пер. с англ. под ред. А. Орлова. М. : ТЕРРА – Книжный клуб, 1998. Т. 5: Кольцо смыкается. 384 с.
11. Черчилль У. Вторая мировая война: В 6 т. / Пер. с англ. под ред. А. Орлова. М. : ТЕРРА – Книжный клуб, 1998. Т. 6: Триумф и трагедия. 400 с.

12. En campagne. URL: http://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/documents/10157/181666/2.1_FRAN_2018_01189.jpg/5a8d2cd6-a5e7-4259-973f-ebde0ef30f5d?t=1536677734390 (дата звернення 26. 04. 2019)
13. La crise politique et le retour de Charles de Gaulle. URL: <http://www.archivesnationales.culture.gouv.fr/documents/10157/181666/Le+retour+de+De+Gaulle/c3398c99-7ad1-4b2e-b1f3-f54ce44c562f?t=1536933647043> (дата звернення: 24. 04. 2019)
14. Préparer de nouvelles institutions. URL: http://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/documents/10157/181666/1.1_FRAN_2018_01216.jpg/d0cfea4f-5c1d-460b-9f7d-8adf59f05bd3?t=1536677724534 (дата звернення 24. 04. 2019)
15. Préparer les elections. URL: http://www.archivesnationales.culture.gouv.fr/documents/10157/181666/1.2_FRAN_2018_01181.jpg/1d9caafe-6b5f-47a1-a62b-6d05daa113b4?t=1536677725321 (дата звернення 24. 04. 2019)
16. Surveiller. URL: http://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/documents/10157/181666/2.2_FRAN_2018_01280.jpg/e425d79c-1a2b-49b0-b919-7481aa327812?t=1536677750029 (дата звернення 26. 04. 2019)
17. Voter. URL: http://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/documents/10157/181666/2.4_FRAN_2018_01252.jpg/36cdf154-2dc7-449b-ad37-bf5a9fc14f35?t=1536677751500 (дата звернення 26. 04. 2019)

Література:

18. Антюхина-Московченко В. Шарль де Голль // Новая и новейшая история. 1971. № 5. С. 62-83.
19. Антюхина-Московченко В. Шарль де Голль // Новая и новейшая история. 1971. № 6. С. 86-112.

20. Арзаканян М. Де Голль и голлисты на пути к власти. М. : Высшая школа, 1990. 240 с.
21. Арзаканян М. Де Голль. М. : Молодая гвардия, 2007. 268 с.
22. Арзаканян М. Образование Пятой республики во французской политической публицистике // Шарль де Голль. Сб. науч. статей / Под ред. М. Ц. Арзаканян и А. О. Чубарьяна. М.: Институт всеобщей истории РАН, 2000. С. 82-95.
23. Арзаканян М. План «единой Европы» де Голля и СССР (1958-1962) // История европейской интеграции (1945-1994 гг.) / Под ред. А. С. Намазовой и Б. Эмерсон. М.: Институт всеобщей истории РАН, 1995. С. 197-205.
24. Арзаканян М. Шарль де Голль // Вопросы истории. 1991. № 2-3. С. 37-61.
25. Бадиа Ж. Франко-германские отношения после прихода де Голля к власти // Новая и новейшая история. 1963. № 1. С. 38-47.
26. Борисов Ю. Де Голль и США: 40-60е годы XX века // Новая и новейшая история. 2008. № 1. С. 27-48.
27. Віднянський С., Мартинов А. За Європейську Європу. Ш. де Голль // Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського союзу. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. С. 129-150.
28. Вюрмсер А. Де Голль и его сообщники / Пер. с фр. П. Рубинина. М. : Государственное издательство иностранной литературы, 1948. 180 с.
29. Григорьев А. Три вершины Шарля де Голля // Эхо планеты. 1998. №1. С. 22-25.
30. Долматова Е. Модернизация и инновация в колониальной политике Шарля де Голля // Ученые записки Орловского государственного университета. Сер.: Гуманитарные и социальные науки. 2012. № 1. С. 72-80.
31. Долматова Е. Шарль де Голль: от военного к политику // Ученые записки Орловского государственного университета. Сер.: Гуманитарные и социальные науки. 2015. № 1. С. 245-249.

32. Дутчак Г. Особиста реалізованість глави держави Шарля де Голля у творенні величі Франції // Актуальні проблеми державного управління. 2014. Вип. № 3. С. 74-79.
33. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з фр. Є. Марічева, Л. Погорелової, В. Чайковського. К.: Основи, 1999. 903 с.
34. Зуева К. Неосуществленный замысел генерала де Голля // Шарль де Голль. Сб. науч. статей / Под ред. М. Ц. Арзаканян и А. О. Чубарьяна. М. : Институт всеобщей истории РАН, 2000. С. 44-58.
35. Киссинджер Г. Дипломатия / Пер. с англ. В. В. Львова. М. : Ладомир, 1997. 848 с.
36. Корнов Н. Вопросы европейской интеграции во внешнеполитической концепции Шарля де Голля // Ретроспектива: всемирная история глазами молодых исследователей. Сб. науч. статей. Калининград: Издательство Балтийского федерального университета им. И. Канта, 2015. Вып. 9. С. 100-107.
37. Леонтьева О. Концептуальные основы внешней политики Франции в период Пятой Республики // Таврический научный обозреватель. 2017. № 2. С. 36-41.
38. Липкин М. Визит Шарля де Голля в Советский Союз и вопросы внешнеполитической стратегии Москвы в 1966–1969 гг. // Quaestio Rossica. 2016. Т. 4. № 4. С. 261-274.
39. Литвиненко О. Алжирська національно-визвольна війна: стратегічні уроки та висновки для України // Стратегічні пріоритети. 2014. №1(30). С. 193-197.
40. Максимов В. Де Голль и голлисты. «Коннетабль» и его соратники. М. : Книжный мир, 2014. 800 с.
41. Мирович М. Генерал де Голль: Штрихи к политическому портрету. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 320 с.
42. Молчанов Н. Генерал де Голль. М. : Международные отношения, 1980. 502 с.

43. Наринский М. Возвращение де Голля к власти: советские оценки // Шарль де Голль. Сб. науч. статей / Под ред. М. Ц. Арзаканян и А. О. Чубарьяна. М.: Институт всеобщей истории РАН, 2000. С. 96-108.
44. Наумова Н., Фалалеев П. Европейская идея во Франции в годы Второй мировой войны // Новая и новейшая история. 2016. № 2. С. 18-33.
45. Новиков Г. Де Голль, голлисты и голлизм // Новая и новейшая история. 1990. № 3. С. 37-52.
46. Обичкина Е. Внешняя политика Франции от де Голля до Саркози (1940-2012). М. : Аспект Пресс, 2012. 382 с.
47. Обичкина Е. Голлистская традиция в современной французской дипломатии // Новая и новейшая история. 2004. № 6. С. 66-78.
48. Осипов Е. Развитие отношений между Францией и КНР в контексте разрядки (1964-1974) // Вопросы истории. 2016. № 9. С. 110-120.
49. Пономаренко Л. Генерал Шарль де Голль и его приоритеты во внешней политике Франции // Вестник Российского университета дружбы народов. Сер.: Международные отношения. 2001. № 1. С. 187-195.
50. Пономаренко Л. Переосмысливая масштабы личности и наследие Шарля де Голля // Вестник Российского университета дружбы народов. Сер.: Международные отношения. 2015. Т. 15. № 2. С. 82-90.
51. Розанцева Н. ООН в алжирской политике де Голля (1958-1962 гг.) // Новая и новейшая история. 1995. № 4. С. 64-75.
52. Рубинский Ю. Де Голль и европейское строительство // Шарль де Голль. Сб. науч. статей / Под ред. М. Ц. Арзаканян и А. О. Чубарьяна. М. : Институт всеобщей истории РАН, 2000. С. 167-181.
53. Селиванов И. Визит Шарля де Голля в Камбоджу в 1966 году // Новая и новейшая история. 2013. № 4. С. 100-114.
54. Сипко Б. «Європа європейська» у візії Шарля де Голля (за матеріалами фонограм офіційних виступів) // Європейські історичні студії. 2015. № 2. С. 103-117.

55. Смирнов В. Франция в XX веке: Пособие для студентов вузов. М. : Дрофа, 2001. 352 с.
56. Уильямс Ч. Последний великий француз. Жизнь генерала де Голля / Пер. с англ. А. Ю. Шманевского. М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. 606 с.
57. Филиппов В. Де Голль у колыбели «Франсафрик» // Геополитический журнал. 2014. № 5. С. 31-44.